

International Charter on Geographical Education

Commission on Geographical Education

**International Geographical Union
Union Géographique Internationale**

International Charter on Geographical Education

proclaimed by

International Geographical Union
Commission Geographical Education
Washington 1992

translated into 21 languages

edited by
Hartwig Haubrich
Freiburg 1994

cosponsored by
International Geographical Union
Commission Geographical Education
and
National Geographic Society
in Washington

ISBN 3-925319-11-5

Selbstverlag des Hochschulverbandes für Geographie und ihre Didaktik e.V. (HGD),
Regensburger Str. 160, D-90478 Nürnberg/Germany

Geographiedidaktische Forschungen

herausgegeben im Auftrag des Hochschulverbandes für Geographie
und ihre Didaktik e.V. von
Hartwig Haubrich, Jürgen Nebel, Helmut Schrettenbrunner
und Arnold Schultze

Band 24

chlorine free paper

A Földrajztanítás

Nemzetközi Alapokmánya

**Nemzetközi Földrajzi Szövetség
Földrajzoktatási Bizottság**

1992

Előszó

A Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottsága

abban a meggyőződésben,

hogy a földrajz nélkülözhetetlen a jelen és a jövő világának megértéséhez;

tudván azt,

hogy a földrajz az ismereteket és a képességeket gyarapító, gondolkodásra ösztönző tantárgy lehet az oktatás valamennyi szintjén, és elősegíti, hogy megértsük a világot s egész életünkben örömet találjunk benne;

észlelve,

hogy a földrajzoktatás szerkezetében és folyamatosságában gyakran hiányok mutatkoznak;

annak tudatában,

hogy zsugorodó világunkban fokozott nemzetközi hozzáértésre van szükség a gazdasági, politikai, kulturális, környezeti és biztonsági problémák széles körének megoldásában való hatékony együttműködéshez;

aggódva amiatt,

hogy a földrajztanítást a világ számos részén elhanyagolják;

készen arra,

hogy a világ valamennyi országában segítse a kollégákat a földrajzi tájékozatlanság elleni küzdelemben;

támogatva

az alapelveket, amelyeket rögzít:

- az ENSZ Alapokmánya;
- az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációja;

- az UNESCO Alkotmánya;
- az UNESCO ajánlása a nemzetközi megértésre, együttműködésre és békére való nevelésről;
- a Gyermekek Jogainak Konvenciója; és
- számos nemzeti tanterv, valamint a földrajztanításra vonatkozó dokumentum,

a világ valamennyi népének figyelmébe ajánlja a Földrajztanítás ezen Nemzetközi Chartáját.

Válaszok a jövő kihívásaira

Korunk fő problémáinak megoldása teljes elkötelezettséget kíván a jelen valamennyi nemzedékétől. Az alább felsorolt problémák mindegyike erősen földrajzi vonatkozású:

népességnövekedés, élelmezési kérdés és éhínség, urbanizáció, társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek, írástudatlanság, szegénység, munkanélküliség, a menekültek és hontalanok kérdése, az emberi jogok megsértése, járványok, bűnözés, a nemek közötti egyenlőtlenségek, vándorlás, növény- és állatfajok kipusztulása, erdőirtás, talajerózió, elsivatagosodás, természeti csapások, mérgező és radioaktív hulladékok, éghajlatváltozás, levegő- és vízszennyeződés, az ózonlyuk, a természeti erőforrások korlátai, a növekedés határai, a földhasznosítás, etnikai konfliktusok, háborúk, regionalizmus, nacionalizmus és a problémák egyetemessé válása (globalizációja) a "Föld-úrhajón".

A fenti tárgykörök és az említett problémákból származó konfliktusok kihívást jelentenek a földrajztanárok számára,

11.4

akik elkötelezték magukat, hogy egy jobb világért való munkálkodáshoz reményt, önbizalmat és tudást adnak minden embernek.

Midőn a földrajztanárok hozzá kívánnak járulni egyrészt az emberek közötti béke és igazságosság megteremtéséhez, másrészt a természet és az emberiség békéjéhez, az **Emberi Jogok Egyetemes Deklarációját**, különösen annak alábbi részeit tartják szem előtt:

25. cikkely

- (1) "Minden embernek joga van az önmaga és családja egészségét, jólétét kielégítő életszínvonalra, beleértve az élelmezést, a ruházzkodást, a lakást, az orvosi ellátást, valamint a társadalmi szolgáltatásokat; ugyanígy joga van a biztonságra abban az esetben, ha munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegység, idős kor vagy más önhibáján kívül előállott körülmények folytán szükségét szenvedne.

26. cikkely

- (1) Mindenkit megillet a jog, hogy oktatásban részesüljön...
- (2) Az oktatásnak és nevelésnek az emberi személyiség kibontakoztatására, az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletének megszilárdítására kell irányulnia. Elő kell mozdítania a nemzetek, faji vagy vallási csoportok közötti megértést, továbbá az ENSZ-nek a béke megőrzésére irányuló tevékenységét."

Az emberiség problémáinak fényében az oktatáshoz való jog egyúttal a tudományosan megalapozott földrajzoktatáshoz való jogot is jelenti, amely segít érvényre juttatni mind a

kiegyensúlyozott regionális és nemzeti identitását, mind pedig a nemzetközi és globális szemléletmód tudatos vállalását.

A földrajz alapvető kérdései és fogalmai

A földrajztudomány célja, hogy megmagyarázza a helyi sajátosságokat, a népesség és a különböző események eloszlását, amint azok a földfelszínen megjelennek és fejlődnek. A földrajz az ember és környezete kölcsönhatásait a sajátos helyek és helyzetek összefüggésében tanulmányozza. A geográfiát rendkívül széles tárgykör, átfogó módszertan, más - részben természet-, részben társadalomtudományi - ágazatok eredményeire épülő szintézis, valamint az ember-környezet viszony jövőjének tudatos alakítására való törekvés jellemzi.

A geográfusok a következő kérdéseket teszik fel:

Hol helyezkedik el?

Mi jellemzi?

Miért található ott?

Mikor történt?

Milyen hatása van?

Hogyan kellene az emberiség és a természeti környezet szempontjából kölcsönösen előnyös fejlődésutat kijelölni?

Midőn ezekre a kérdésekre keressük a választ, meg kell vizsgálnunk a különböző jelenségek helyét, elhelyezkedését, kölcsönhatását, térbeli eloszlását és differenciálódását a Földön. A jelenlegi helyzet magyarázata részben a történeti múltból vezethető le. Irányzatok állapíthatók meg, amelyek jelzik a jövődő fejlődés lehetséges tendenciáit.

11.6

A földrajztudomány legfontosabb fogalmai:

Helyzet és eloszlás,

Hely,

Ember és környezet kapcsolatai,

Térbeli kölcsönhatás,

Régió.

Helyzet és eloszlás:

Az emberek és a helyek a Földön eltérő abszolút és relatív elhelyezkedést mutatnak, és áruk, emberek, valamint eszmék áramlása útján kapcsolódnak egymáshoz. Az emberek és a helyek pontos helyzetének ismerete előfeltétele annak, hogy megértsük helyi, regionális, országos és világméretű kölcsönös függőségüket.

Hely:

A különböző helyeket eltérő természeti és társadalmi vonások jellemzik. A felszíni formák, a talajok, az éghajlat, a vizek, a növényzet, az állati és az emberi élet alkotják a természeti sajátosságokat. A különböző kultúrákat, településeket társadalmi-gazdasági rendszereket és életformákat hirtüknek és filozófiájuknak megfelelően az emberek alakították ki. Ahhoz, hogy megértsük a különböző helyek és az emberek között létrejött kölcsönös viszonyt, ismernünk kell a helyek természeti jellemvonásait és az embereknek környezetükkel kapcsolatos felfogását és viselkedésmódját.

Ember és környezet kapcsolatai:

Az emberek különféleképpen hasznosítják környezetüket, és eltérő jellegű tevékenységük révén különböző arculatú kultúrtájakat hoznak létre. A népességre és annak tevékenységére hatással vannak a természeti adottságok. Másrészt vi-

szont az emberi munka átalakítja a környezetet, s részben harmonikus, részben viszont ellentmondásokkal terhes tájakat hoz létre. E sokrétű térbeli kölcsönhatások megértése a felelősségteljes környezettervezés, környezetfejlesztés és környezetvédelem legfőbb alapjának tekinthető.

Térbeli kölcsönhatás:

A természeti erőforrások egyenlőtlenül oszlanak el a Földön. Egyetlen ország sem teljesen önellátó. A különböző helyeket az erőforrások és az információk cseréje céljából közlekedési és távközlési rendszerek kapcsolják egybe. A térbeli kölcsönhatások vizsgálata révén jutunk el a népességmozgások, valamint az áruk és információk cseréje révén megvalósuló folyamatos, népek közti együttműködés megértéséhez. Ugyanez vezet el bennünket számos időszerű probléma felismeréséhez, továbbá a regionális, országos és nemzetközi kölcsönhatások fejlesztésének s az együttműködés elmélyítésének gondolatához, valamint a szegénység, a gazdagság és a jólét fogalmának teljesebb megértéséhez.

Régiók:

A régió meghatározott ismérvek alapján elhatárolható terület. Így pl. politikai ismérvek alapján határozhatók meg az államok és a városok; természeti kritériumok szabják meg az éghajlati és növényzeti övek határait; társadalmi-gazdasági jellegük alapján különíthetők el a "fejlett" és "kevésbé fejlett" országok. A régiók dinamikusan értelmezendők, határaikat részben látható, részben láthatatlan tényezők szabják meg. A régiók a környezet tanulmányozásának és fejlesztésének hasznos, jól kezelhető egységei. A geográfusok különböző léptékekben (helyi, országos, kontinentális, globális) különítenek el régiókat. A régiók integrált rendszeréből származtatható a földi (bolygó-méretű) ökoszisztéma fogalma. A különböző régiók szerkezetének és folyamatainak a

globális rendszeren belüli értelmezése szolgál alapul ahhoz, hogy az emberek regionális és nemzeti identitását nemzetközi keretek közé illesszük.

A földrajz szerepe az oktatásban és a nevelésben

A földrajz a személyiség fejlesztésének, valamint a környezettel s a fejlődéssel kapcsolatos oktatásnak és nevelésnek igen hatékony eszköze.

A földrajz és a személyiség fejlesztése

Bár a megismerés és a megértés, a készségek és az attitűdök fejlesztése együttesen alkotják az oktatás-nevelés teljes folyamatát, elfogadhatónak tűnik a célkitűzések három osztályba sorolása a következőképpen:

Ismeretek (megismerés és megértés)

- A különböző helyek és az elhelyezkedés ismerete szükséges annak érdekében, hogy képesek legyünk az országos és nemzetközi eseményeket földrajzi keretbe ágyazni, és megértsük az alapvető térbeli kölcsönhatásokat;
- A Föld legfontosabb természeti rendszereinek (felszíni formák, talajok, vizek, éghajlat, növényzet) ismerete révén válik lehetővé az ökoszisztémákon belül és azok között végbemenő kölcsönhatások megértése;
- A Föld legfontosabb társadalmi-gazdasági rendszereinek (mezőgazdaság, település, közlekedés, ipar, kereskedelem, energiagazdaság, népesség, stb.) ismerete alapján kap értelmet a helyek egymástól eltérő jellege, s így magyarázható meg egyrészt a természeti adottságoknak az emberi tevékenységre gyakorolt hatása, másrészt az eltérő kulturális értékek, vallások, műszaki, gazdasági

gi és politikai rendszerek egymástól különböző környezetformáló szerepe;

- A Földön élő népek és társadalmak sokrétűségének ismerete hozzájárul az emberiség gazdag kulturális örökségének megbecsüléséhez;
- A lakóhelyi környezet és a haza - mint a mindennapi cselekvés tere - szerkezetének és folyamatainak megértése révén érhető el annak felismerése, hogy a "Föld-úrhajó" lakóit világméretű interdependencia és a jövő kihívásai, esélyei kapcsolják össze egymással.

Jártasságok, készségek:

- A szóbeli, képi, mennyiségi és szimbolikus adat-ábrázolási módok, pl. szövegek, ábrák, grafikonok, táblázatok, diagramok és térképek használata, valamint
- terepen végzett megfigyelések és térképezés, kérdőíves felmérés, másodlagos adatforrások értékelése és statisztikák felhasználása terén szerzett gyakorlat, továbbá
- a kommunikációs, gondolkodási, gyakorlati és társadalmi készségek felhasználása a földrajz tárgyát képező legkülönbözőbb léptékű vizsgálatokban ösztönzést nyújt a tanulók számára az alábbi területeken:
 - kérdések és problémák felismerése;
 - információk szerzése és rendezése;
 - adatfeldolgozás;
 - adatértelmezés;
 - adatok kiértékelése;
 - általános törvényszerűségek felismerése;
 - ítéletalkotás;
 - döntéshozatal;
 - probléma-megoldás;
 - közösségi csoportmunka; és
 - a kialakult attitűdökkel összhangban álló cselekvés.

11.10

Ilyenképpen a földrajzi oktatás és nevelés jelentősen fejleszt a kommunikációs képességet, az írásbeli és szóbeli kifejezőkészséget, a számításokban és az eredmények grafikus ábrázolásában való jártasságot, végső soron tehát az egész személyiség fejlesztését és a társadalomba való beilleszkedését segíti elő, különös tekintettel a mindennapi élet és a nemzetközi megértés térbeli dimenziójára.

Attitűdök, értékek, viselkedés:

- A földrajztanítás arra ösztönzi a diákokat, hogy
- érdeklődjenek környezetük és a földfelszín természeti és társadalmi jellemvonásainak változatossága iránt;
 - becsüljék a természet szépségét, és helyesen értékeljék az emberek különböző életfeltételeit;
 - érezzék át felelősségüket az emberi település és a környezet minősége és tervezése iránt a jövő nemzedékek szempontjából;
 - földrajzi ismereteiket és jártasságaikat megfelelően, felelősségteljesen alkalmazzák magánéletükben, szakmai pályájukon és a közéletben;
 - értelmezzék helyesen az értékek és attitűdök jelentőségét a döntések meghozatalában;
 - tartsák tiszteletben valamennyi ember jogát az egyenlőségre;
 - legyenek elkötelezettek a helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi problémák megoldásában való tevékeny közreműködésre az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációja alapján.

A földrajz és a környezettel s a fejlődéssel kapcsolatos nemzetközi nevelés

Nemzetközi nevelés

"Az emberi jogokhoz és alapvető szabadságjogokhoz fűződő, valamint a nemzetközi megértésre, együttműködésre és békére irányuló neveléssel kapcsolatos ajánlások" (UNESCO 18. konferenciája, 1974. nov. 19.) szellemében a földrajztanítás jelentős mértékben hozzájárul a nemzetközi neveléshez. Előmozdítja minden nemzet, faji vagy vallási csoport egymás közötti megértését, türelmét és barátságát, valamint az ENSZ-nek a béke fenntartására irányuló törekvését, midőn határozottan támogatja, hogy:

- (a) "az oktatás és nevelés minden szintjén és minden formájában jusson érvényre a nemzetközi dimenzió és a globális szemléletmód;
- (b) nyilvánuljon meg tisztelet és megértés valamennyi nép iránt, a különböző népek kultúrája, civilizációja, elfogadott értékei és életformája iránt, ide számítva a hazai nemzetiségek, valamint más nemzetek kultúráját is;
- (c) tudatosodjon a népek és nemzetek növekvő mértékű kölcsönös függősége;
- (d) fejlődjön ki a másokkal való kommunikáció képessége;
- (e) ne csak a jogok váljanak tudatossá, hanem az egyének, társadalmi csoportok és nemzetek egymással szembeni kötelezettségei is;
- (f) megértésre találjon a nemzetközi szolidaritás és együttműködés szükségessége;
- (g) az egyének részéről fejlődjön ki készség a közösségük, országuk és a világ problémáinak megoldásában való részvételre."

A környezettel és fejlődéssel kapcsolatos nevelés

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciájának előkészítő bizottsága az 1992 március 18-i üléséről kiadott jelentésében leszögezi, hogy a környezettel és fejlődéssel kapcsolatos nevelés valamennyi nép számára kulcsfontosságú a világ

fenntartható fejlődésének biztosítása szempontjából

"Minél szélesebbek az információk megértésére fogékony, képzett emberek ismeretei, annál nagyobb esély van a környezeti károk jelentős csökkentésére és a jövőbeni problémák megelőzésére. Ennek megfelelően kiemelkedő fontosságú feladat az oktatási rendszer erősítése minden országban, de kiváltképp a fejlődő országokban, ami a környezettel és fejlődéssel kapcsolatos nevelés előfeltétele."

A földrajztanítás ehhez oly módon járul hozzá, hogy biztosítja: az egyének ébredjenek tudatára saját viselkedésük és a társadalmi magatartás következményeinek, jussanak hozzá a megfelelő információkhoz és tegyenek szert a szükséges jártasságokra, amelyek képessé teszik őket a környezet szempontjából ésszerű döntésekre, végezetül pedig fejlődjön ki bennük a cselekvéseiket irányító környezeti etika.

Tantervi és tartalmi alapelvek

A földrajzi tantervek világszerte két fő szerkezeti alapelvre - a **regionális** és a **tematikus tanulmányok** elvére - épülnek.

Regionális tanulmányok

A regionális tanulmányok témájukat az alábbi területekről választják:

- a lakóhelyi közösség;
- a környező vidék;
- a haza;
- a hazát magába foglaló kontinens;
- más földrészek és térségek;

a világ;
a globális szerkezetek.

A válogatás vezérelvei közé sorolhatók:

- az egyenletesség (decentrizmus) - vagyis a tárgyalta régiókat úgy kell kiválasztani, hogy a nemzet- vagy kontinens-központúságot elkerüljük;
- a különböző léptékek egyensúlya - tehát a régiók kiválasztása során arra kell törekedni, hogy azok a helyi, országos, kontinentális és globális méretű problémák széles skálájának tapasztalatait öleljék fel;
- változatosság, sokszínűség - azaz a kiválasztott régióknak eltérő helyekről, változatos természeti környezetekről, különféle emberi tevékenységekről, kultúrákról, társadalmi-gazdasági rendszerekről és fejlettségi-fenntarthatósági szintekről kell képet nyújtaniuk;
- fontosság - a régiók helyes megválasztásával társadalmi-közéleti, szakmai és magánéleti szempontból lényeges ismereteket kell közvetíteni;
- felelősségtudat - a régiókat úgy kell kiválasztani és tanulmányozni, hogy a diákok képessé váljanak felismerni és elfogadni a helyitől a globális méretekig terjedő cselekvési felelősségüket.

A regionális tanulmányok fontos feladatát képezi egyfelől a honi régióhoz és nemzethez kötődő identitás-tudat, másfelől pedig a nemzetközi együttműködés értékének kialakítása. A regionális tanulmányok keretében a nemzetközi és globális összefüggések állandó szem előtt tartásával el kell kerülni a regionális szeparatizmus csapdáját.

Tematikus (általános földrajzi) tanulmányok

Az általános (tematikus) földrajzi tanulmányoknak mindig regionális alapokon kell nyugodniuk. A tematikus jellegű

földrajzi tantervekben alkalmazott megközelítésmódok ágazati, probléma-központú és rendszer-elvű típusokba sorolhatók.

- 1) Az ágazati megközelítés tárgyát tekintve lehet természet- és társadalomföldrajz (emberföldrajz).

A természetföldrajz részei lehetnek:

- geomorfológia;
- hidrológia;
- éghajlati földrajz;
- biogeográfia és
- a legátfogóbb értelemben vett fizikai (természeti) ökológia.

A társadalomföldrajz részterületei:

- népességföldrajz;
- gazdaságföldrajz;
- városföldrajz;
- szociálgeográfia;
- történeti földrajz;
- kultúrföldrajz;
- faluföldrajz;
- politikai földrajz;
- humánökológia...

- 2) A probléma-központú megközelítés homlokterében idő-szerű kérdések és problémák földrajzi szempontból történő vizsgálata áll; ez történhet helyi, regionális, országos vagy globális szinten. A leggyakoribb témakörök közé tartoznak:

- környezetminőség;
- természeti csapások;
- társadalmi-térbeli egyenlőtlenségek;

- világméretű változások;
- népesedési kérdés;
- urbanizáció;
- éhinség a világban;
- energiagazdálkodás;
- egyenlőtlenségek (fajok, nemzetek, vallások, stb. szerint);
- a növekedés határai;
- válságkörzetek (társadalmi, természeti vagy gazdasági szempontból);
- konfliktusok;
- fejlesztési problémák és stratégiák;
- fenntartható fejlődés.

3) **A rendszer-elvű megközelítés tárgyat természeti és társadalmi rendszerek, valamint ökoszisztémák alkotják.**

A természeti rendszerekhez sorolhatók a következők:

- felszínalaktani rendszerek;
- talajrendszerek;
- éghajlati rendszerek;
- hidrológiai rendszerek és
- biotikus rendszerek.

A társadalmi (emberi) rendszerek a társadalmi szerveződés szociális és kulturális folyamatait foglalják magukba, mint pl.:

- mezőgazdasági rendszerek;
- ipari és szolgáltatási rendszerek;
- településrendszerek;
- szállítási és kereskedelmi rendszerek;
- társadalmi berendezkedés szerinti rendszerek.

Ökoszisztémák

A társadalmi és természeti rendszerek közös ökoszisztémákba való integrálódásának ismerete teszi érthetővé a fenntartható fejlődést sürgető jelenlegi törekvéseket s aggodalmakat.

A választás alapelve

Az oktatásügyben uralkodó szemlélet határozza meg, hogy a fenti megközelítési módok együttesen kerüljenek-e alkalmazásra, ill. melyikük kerüljön előtérbe. Mindenképpen lényeges azonban, hogy a tanulókat önálló kérdésfeltevésekre és kutatásra ösztönözzük. Ki kell fejleszteni bennük a jelenlegi és jövőbeli térbeli problémák megoldására alkalmas földrajzi készséget. Így a földrajzi tantervek fontos szerepet tölthetnek be a politikai, a társadalmi, az etikai, a személyiségfejlesztő, a humanisztikus, az esztétikai és a környezeti nevelésben.

A feladatok megoldásának stratégiai követelményei

Szakképzett tanárok

A földrajzot minden iskolatípusban gyakorlott, szakképzett tanároknak kell tanítaniuk. A tanárok az oktatás és a nevelés kulcsfontosságú tényezői; épp ezért - különös tekintettel a földrajz komplex, összetett jellegére - nélkülözhetetlenek a jól képzett szaktanárok.

Figyelembe véve korunk kihívásait és a földrajztanítás korábban felvázolt célkitűzéseit, a földrajztanároknak nemcsak saját tudományterületükön, hanem a földrajztanítás módszertanában is megfelelő képzettséget kell szerezniük.

A tanárképzési és -továbbképzési programok keretében a földrajztanároknak állandóan fejleszteniük kell:

Ismereteiket, hogy megértsék:

- a földrajztudomány fejlődését (tárgyköreit, fogalmait, alkalmazásait);
- a nevelés és oktatás társadalmi összefüggéseit;
- a tanulók igényeit, érdekeit, elvárásait és jogait;
- a tanulás lélektanát (annak értelmi, érzelmi és pszicho-motorikus elemeit);
- a tantervi alapelveket;

Jártasságot az alábbi területeken:

- az órák, tanegységek tervezése, tanmenetek, tantervek készítése;
- megfelelő értékelési, ellenőrzési módszerek alkalmazása;
- a diákok széleskörű bevonása a tanulás gyakorlatába;
- megfelelő forrásművek és szemléltető eszközök kiválasztása;
- a tanmenet folyamatos értékelése és felülvizsgálata;

Az értékek és attitűdök tekintetében pedig az alábbiakat:

- a földrajzban, mint nevelési eszközben rejlő lehetőségek megbecsülése;
- a diákjaik tanításában megnyilvánuló hivatástudat;
- elkötelezettség a földrajz révén elérhető műveltség és személyiségfejlődés megvalósítására;
- elkötelezettség a minden diák számára egyenlő jogon biztosítandó hatékony földrajztanítás ügye iránt.

Önálló tantervi alaptárgy

A jövőre való teljes értékű felkészítés biztosítása érdekében a földrajznak szaktanárok által tanított külön tantárgynak kell lennie, amely az általános és középfokú iskolák kötelező tantervi törzsanyagába tartozik. Az általános (ill. elemi) iskolai tanítókat megfelelően fel kell készíteni a földrajz tanítására. A közép- és felsőfokú oktatásban a földrajzot csakis szaktanárok taníthatják. A földrajz érintkezési felület, hidat képez a természet- és társadalomtudományok között. A földrajzi kérdések számos tudományággal (geológia, hidrológia, biológia, történelem, szociológia, politológia, közgazdaságtan) állnak kapcsolatban. Ahol bizonyos korosztályok vagy az oktatás egyes szakaszai számára komplex, integrált tantervek használatosak, azok programjában a földrajznak a jelen Nemzetközi Charta irányelvei alapján világosan és egyértelműen megfogalmazott helyet és feladatot kell kapnia.

Kötelező és folyamatos földrajztanítás

Rendkívül fontos, hogy valamennyi diák tanulói éve során mindvégig, folyamatosan részesüljön földrajzi képzésben. Csak így biztosítható a földrajz teljes értékű hozzájárulása az általános műveltséghez, valamint a tanulók magán- és közéleti tevékenységre való felkészítéséhez.

Tantervi órakeret

A földrajz számára a többi kötelező tantervi alaptárgyéhez hasonló órakeret biztosítandó. A tanrendnek az egész tanév során rendszeresen kell földrajzórákat tartalmaznia, fenntartva a lehetőséget meghatározott munkaprogramok, tereptanulmányok elvégzését szolgáló hosszabb időtartamú óratömbök beiktatására. A tanárok csak így segíthetik hozzá diákjaikat a jelen és jövő kihívásainak megfelelő földrajzi mű-

veltség eléréséhez. A földrajz tanításának célja a földrajzi tudás megszerzése, a földrajzi képességök fejlesztése, a földrajzi érzék kialakítása.

Oktatási eszközök és tanulási segédletek

A színvonalas hagyományos és modern szemléltető eszközök (médiák) használata feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a tanulók valósághű képet alkossanak a Földről. A földrajzot nem tekinthetjük "olcsó" tantárgynak. A földrajztanárok nemzetközi közösségének támogatnia kell a szegényebb országokat, hogy a színvonalas taneszközökhöz és oktatási segédletekhez hozzájussanak.

A földrajz tanításának célja a földrajzi tudás megszerzése, a földrajzi képességök fejlesztése, a földrajzi érzék kialakítása.

Földrajz mindenki számára

A földrajz tanításának célja a földrajzi tudás megszerzése, a földrajzi képességök fejlesztése, a földrajzi érzék kialakítása.

A földrajznak minden ember művelődésében jelentős szerepe van. A tantervek készítőinek különleges figyelmet kell fordítaniuk a tanulók egyénenként különböző igényeire, valamint arra, hogy ezek az igények az oktatási-nevelési folyamat előrehaladtával változnak.

A földrajz tanításának célja a földrajzi tudás megszerzése, a földrajzi képességök fejlesztése, a földrajzi érzék kialakítása.

Bár a földrajztanítás sok vonatkozása valamennyi szakaszban közös, az alap-, közép- és felsőfokú oktatás során változnak a gyűjtőpontba kerülő kérdések, és megint más szerep jut a földrajznak a szakmai oktatásban, a felnőttoktatásban és továbbképzésben.

A földrajz tanításának célja a földrajzi tudás megszerzése, a földrajzi képességök fejlesztése, a földrajzi érzék kialakítása.

Alapfokú oktatás

A földrajz tanításának célja a földrajzi tudás megszerzése, a földrajzi képességök fejlesztése, a földrajzi érzék kialakítása.

A gyermekek szívesen tanulnak, tevékenység közben fedezve fel környezetüket. Nagyon nyitottak az új tapasztalatok iránt, ezért a másutt élő, más kultúrájú és életformájú emberekről ebben a korban kell a tanítást elkezdeni. Ily módon a földrajz oktatása a Gyermeeki Jogok Deklarációjának alapeszméit szolgálja, amely egyebek között leszögezi: "A gyermekek különleges védelem illeti meg, és a törvény, valamint más eszközök révén meg kell adni számára az alkalmat

és a lehetőséget, hogy fizikailag, szellemileg, erkölcsileg és lelkileg egészséges és normális módon, a szabadság és az emberi méltóság körülményei közepette fejlődjék."

Középfokú oktatás

A fiatalok életkorának előrehaladtával gyarapszik az elvont gondolkodásra való képességük. A gyakorlati tapasztalatokat ekkor már elvontabb információ-források felhasználásával kell bővíteni. A jövő globális sorskérdéseire irányítva a figyelmet, különös súlyt kell helyezni arra, hogy áthidaljuk a tudás és a viselkedésmód között gyakran előforduló el-
lentmondást, és elérjük a környezet megértését, az adott régió és a haza iránti elkötelezettséget, valamint előmozdít-
suk a kultúrák és a nemzetek közötti együttműködést.

Felsőfokú oktatás

A felsőoktatási intézmények hallgatóinak jelentős része a későbbiek során fontos döntéshozó társadalmi funkcióba kerül, amihez a nemzeti és nemzetközi távlatok s a környezet alapos ismerete nélkülözhetetlen. A felsőfokú képzés valamennyi szakterületének tantervében helyet kell biztosítani a földrajznak, hogy a diplomások megfelelő geográfiai tájékozottságra tegyenek szert. Ez kiváltképp fontos a leendő tanítók és tanárok esetében. A földrajztanárok számára igen előnyös más, idegen nyelv(ek) elsajátítása.

Szak- és felnőttoktatás, továbbképzés

A földrajzi műveltség mindenkinek javára válik a hétköznapi életben. Az embereknek munkásként, munkaadóként, fogyasztóként és állampolgárként egyaránt tisztában kell lenniük döntéseik nemzetközi és környezeti hatásaival. Csakis így valósítható meg a nemzetközi együttműködés, a fenntartható fejlődés és az igazságos világrend.

Az ilyen műveltség iránti igény kielégítéséhez szükség van arra, hogy a földrajz a szak- és felnőttoktatásban s a továbbképzésben is helyet kapjon.

Földrajzi tantárgypedagógiai kutatás

A földrajzi pedagógiai kutatás középpontjában a földrajz tanításának és tanulásának az alap-, közép- és felsőoktatásban, valamint a szakoktatásban s a felnőttoktatásban történő továbbfejlesztése áll. Hozzá kell járulnia az oktatás- és nevelésemélet általánosabb jellegű fejlesztéséhez is. Ennek érdekében mind alapkutatásra, mind pedig alkalmazott kutatásra szükség van.

Az **alapkutatás** feladata a földrajztanítás elméleti alapjainak kidolgozása. Vizsgálódása kiterjed a földrajztanítás lényegi feladataira, mint pl. a gyermek tér- és környezet-szemléletének, valamint az emberek, helyek és problémák iránti fogékonyságának, attitűdjeinek fejlesztése.

Az **alkalmazott kutatás** a földrajztanítás megfelelő gyakorlatának kifejlesztésére irányul. Feladat körébe tartozik az oktatási módszerek és tananyagok kidolgozása s értékelése egyebek között olyan speciális területeken, mint az információs technológiák alkalmazása, a környezettel s a fejlődéssel kapcsolatos nevelés, valamint a multikulturális és globális kérdések tanulmányozása.

Az oktatási rendszerek, a kutatók és a tanárok szoros együttműködésére van szükség a kutatási feladatok kijelöléséhez és a kutatás tervezéséhez. Az alkalmazott kutatások eredményeit hatékonyan kell terjeszteni, s ösztönözni kell megfelelő hasznosításukat.

Módszertan

A kutatás a földrajztanítás valamennyi szintjén fontos szerepet játszik. Bár az empirikus kutatás jobbra felsőoktatási intézmények keretei között folyik, az oktatási programok, folyamatok és segédanyagok fejlesztéséhez és kiértékeléséhez az iskolai munka során végzett kutatásaival minden tanár hozzájárulhat.

A szakmódszertani kutatásokban a kvalitatív és kvantitatív módszerek igen széles köre alkalmazható.

Ezek közé tartozik pl.

- az akció-kutatás,
- az empirikus kutatás,
- a hermeneutikus kutatás.

Az alkalmazott módszer megválasztása mindenkor a kutatás tárgyától és a vizsgált kérdésektől függ.

Nemzetközi együttműködés

A földrajztanítást a helyes világkép és szemlélet kialakításában egyedülálló hely illeti meg. A földrajztanároknak a nemzetközi együttműködés érdekében támogatniuk kell a Helsinkii EBEÉ Záróokmányában (1977) lefektetett célokat, szorgalmazva a két- és sokoldalú tapasztalatcserét, amelyeknek az oktatás valamennyi szintjén alkalmazott módszerekre, az oktatási anyagok cseréjére, a tanterv-fejlesztésre, pedagógiai, értékelés-metódikai és ismeretelméleti kutatások eredményeire egyaránt ki kell terjedniük. Valamennyi ország földrajztanárait arra buzdítjuk, hogy a fenti célok érdekében kapcsolódjanak be a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottságának tevékenységébe, vegyenek

részt számos nemzetközi intézmény földrajzi vagy pedagógiai szempontból jelentős kutatási programjaiban. A jelenleg működő nemzetközi testületek és folyamatban lévő kutatási programok korántsem teljes jegyzéke a dokumentum függelékében megtalálható.

Nyilatkozat

Ezen Nemzetközi Chartát a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottságának tervezete alapján - megvitatva azt a világ minden részén tevékenykedő földrajztanárokkal - a Nemzetközi Földrajzi Unió Elnöksége 1992 augusztusában a Washingtonban tartott Nemzetközi Földrajzi Kongresszuson elfogadta.

Ennek megfelelően a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottsága jelen Chartát a világ valamennyi népe és kormánya elé tárja, figyelmükbe ajánlva a Chartában lefektetett gyakorlati útmutatást és irányelveket, hogy azok a földrajzi oktatás és nevelés alapjaként minden országban elfogadást nyerjenek.

Prof. Dr. Hartwig Haubrich
a Nemzetközi Földrajzi Unió
Földrajzoktatási Bizottságának elnöke
(Pädagogische Hochschule Freiburg,
Kunzenweg 21, D-79117 Freiburg)

